

Zoon van niemand

Yann Martel

Zoon van niemand

Vertaald door Hilje Papma, Marlies Weyergang en Arwin van der Zwan

2026 Prometheus Amsterdam

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Prometheus, Herengracht 48, 1015 BN Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

Oorspronkelijke titel *Son of Nobody*

© 2026 Yann Martel

© 2026 Nederlandse vertaling Uitgeverij Prometheus, Hilje Papma, Marlies Weyergang, Arwin van der Zwan

Omslagontwerp DPS Design & Prepress Studio naar een ontwerp van Rafaela Romaya

Foto auteur Emma Love

Zetwerk Mat-Zet bv

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 5931 3

(AUKITZ)

WOORD VOORAF VAN DE AUTEUR

Er was eens een aardewerken pot die viel en brak. Er was eens een man en die viel ook.

Laten we met dat eerste beginnen, Helen. Een paar jaar geleden stuitte ik op de scherven van een aardewerken pot. Dat was in Oxford, waar ik een jaar zou doorbrengen. Onderdeel van mijn kennismaking met de Faculteit Klassieke Talen en Culturen was een ontmoeting met de conservator van de Oudgriekse collectie van het Ashmolean Museum, die toevallig ook uit Canada kwam. Ze had me uitgenodigd om een kijkje te nemen in de enorme schatkamer van het museum, waarvan maar een fractie tentoongesteld wordt. En zo begaf ik me op een septemberochtend naar dat prachtige museum, nog suf van de jetlag, en

kwam terecht in een kamer zonder ramen, met tl-verlichting, in het midden een tafel en langs de muren kasten met lage, brede metalen lades.

De conservator kon amper zeggen: 'Dit is de studiezaal Oudheid, de meeste voorwerpen hier komen uit de archaische periode, dat wil zeggen van de achtste tot de vijfde eeuw voor Christus, toen...' of haar mobiel ging af.

Ze nam op en kreeg meteen een bezorgde blik in haar ogen. 'Nu al?' zei ze nerveus. 'Ik kom er meteen aan.' Ze hing op en wendde zich tot mij. 'Er is even iets tussengekomen.' Ze aarzelde en zei toen: 'Ik ben zo terug. Blijf gerust hier. Maar wel graag die nitril handschoenen aantrekken voor je iets aanraakt.' Ze wees naar de doos met blauwe rubberhandschoenen op tafel. En weg was ze.

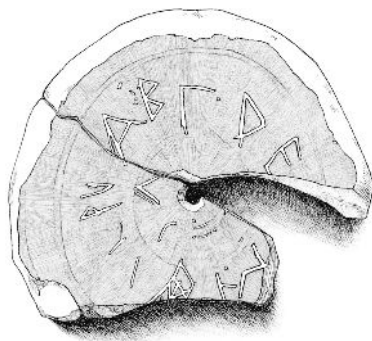
Verbouwereerd keek ik om me heen. Dit was puur een beleefdheidsbezoekje. Ik doe (of beter: deed) onderzoek naar Homerus, en onderzoek naar Homerus komt neer op tekstwetenschap, of zelfs dat niet eens: om te beginnen gaat het om een orale traditie. Ik weet over oud aardewerk niet meer dan wat een Homerus-kenner moet weten.

De lades hadden dunne zilverkleurige handgrepen waar ik mijn vingers niet van af kon houden. Ik koos een willekeurige lade, *Attisch roodfigurig*. Na een eerste, lichte weerstand gleed deze soepeltjes open met de haast onmerkbaar vanzelfsprekendheid waarmee de tijd zelf verglijdt, de glijders tikten zachtjes toen de la helemaal openging (het waren diepe lades), en de gebroken stukken aardewerk uit een ver verleden werden zichtbaar, in wit piepschuim en keurig in rijen en kolommen gerangschikt. De meeste scherven waren versierd met delen van tekeningen, maar er waren er ook met schrift in het glazuur gekrast. De conservator had iets over de archaische periode gezegd. Dat betekende dat deze beschreven potscherven (ostraka in vaktaal) dateerden van na die over drie eeuwen uitgestrekte neergang van de voorgaande beschaving, dus na de zogeheten Griekse duistere eeuwen, toen de adem van het levende woord voor de tweede maal in klei werd gevangen: de eerste langere teksten in het Grieks. Dit was de tijd waarin de *Ilias* en de *Odyssee* na eeuwenlange mondelinge overlevering werden opgeschreven, de allereerste boeken van de westerse wereld.

Ik sloot de lade, trok rubberhandschoenen aan en opende een andere la en daarna nog een. De inhoud van beide lades openbaarde zich als een landschap. Ik zocht naar beschreven ostraka, want Oudgrieks aardewerk was dan wel niet mijn specialisme, maar Griekse woorden wel. Ik had een grondige kennis van het Oudgrieks en een verbetering om het te willen ontcijferen.

Woorden doemden op, in alle onhandige glorie van vroege teksten. Het voelde alsof ik me in een lawaaiig kippenhok bevond waar de kuikens me iets

probeerden te vertellen terwijl ze omrolden, zachtjes piepten en fladderden met hun veerloze vleugels. Ik moest meteen aan jou denken, Helen. Toen je net op school zat schreef je ook zo: je naam, losse woordjes met grove letters en in fonetische spelling.

Ik zag rechtsachter in een lade een set van zes ostraka die gezien de breuklijnen duidelijk bij elkaar hoorden. Ik pakte het grootste stuk op. De letters waren nogal misvormd. Dit moest een thèta zijn: Θ. Was dit een sigma, Σ? Ik draaide het rond in mijn hand. Nu kon ik het ontcijferen. Achterstevoren? Ja, natuurlijk. Wat was dit voor woord? Het was afgebroken, maar ging verder op de volgende scherf, al was het verkeerd gespeld: de schrijver moet ‘vanwege’, ΕΝΕ-ΚΑ bedoeld hebben. Wat hadden deze ostraka te melden?

Met enige moeite ontcijferde ik onderstaande acht Griekse woorden, allemaal in hoofdletters, in vier schots en scheve rijen onder elkaar:

NEAΘYATNEIMIE

EKAΨOANTOΣ

ΣAEΔIMYOT

OYTINOΣYIOY

De bibberige letters van het vroege Oudgriekse schrift, die zomaar van een paar duizend jaar terug tot je komen, geven je een overweldigend gevoel: een opgetogen, bijna kinderlijk enthousiasme. De uitvinding van pragmatische amateurs, ongeletterde Griekse kooplieden van de eilanden en kusten van het oostelijke Middellandse Zeegebied, geen van allen geoefende schrijvers, die vrijelijk een schrift dat ooit gebruikt was door Fenicische handelaren nieuw leven inbliezen, getuigt van een blijmoedige onverschilligheid voor regels en conventies, en het schrift gaat dan ook alle kanten op. Ik heb inscripties gezien waar-

van de letters van rechts naar links gaan, van links naar rechts, recht omhoog, recht naar beneden, in een cirkel, opzij en op z'n kop. In veel gevallen worden twee vormen gecombineerd. Het is totaal krankzinnig en verrukkelijk.

Eén zo'n vroege manier van schrijven was eenvoudig te volgen met je ogen en vingers. De regels die ik die ochtend aantrof vormden een goed voorbeeld. Letterlijk vertaald ging het zo:

NAVRIEHNEBKI

WEGEPSOASVAN

NOOZAEDIM

VANNIEMAND

En met de woorden los van elkaar geschreven (een gewoonte die pas veel later in zwang kwam):

NAV RIEH NEB KI

WEGE PSOAS VAN

NOOZ AEDIM

VAN NIEMAND

Deze manier van schrijven wordt boustrofedon genoemd, een van de leukste woorden die ik ken, afkomstig van het Griekse 'als een os draaien bij het ploegen', wat wil zeggen dat in een tekst, inclusief de letters, van schrijfrichting wordt gewisseld, in dit geval lees je de eerste regel van rechts naar links, de tweede van links naar rechts, en zo maar door. Met het boustrofedon-schrift kun je, wanneer je oog bij het einde van de regel is gekomen, bijna het rinkelen van een bel horen en de open blauwe hemel voelen wanneer de os aan het eind van de akker komt en zich omdraait om een nieuwe vore te trekken, waarbij de pagina bewerkt wordt als ware het een akker.

Ik weet nog dat jij, toen je op school leerde lezen, zei dat je je bij het einde van iedere regel altijd voelde alsof je uit een vliegtuig werd geduwd. Het viel je zwaar om de parachute van je begrip op de juiste plek te laten landen, dat kleine veldje helemaal aan de andere kant van de pagina. Jij belandde vaak in een ander veld. Gefrustreerd verzette je je tegen de oekazes van je juf, en daar werd je heel behendig in. Of je nou een zin achterstevoren hardop voorlas, of als een ploegende os omkeerde bij het schrijven, jouw ontluikende geletterdheid leverde onsamenhangende verhalen op, waarbij je er ademloos en wonderlijk bevredigend op los fantaseerde. Ik vond het geweldig.

Proloog

Muze, ben je hem vergeten? Psoas was zijn naam.
Moet hij in Hades' duisternis blijven, zonder
ooit nog het honinglicht van de wereld te zien?
Waarom heeft hij dit ijzig lot verdiend?
Als ik hem bezing, dan zien we waar hij thuishoort:
in de mond der stervelingen, die hoogverheven holte,
vanwaar een trilling van de tong hem lof toezwaait
óf in die dompige, donkere plek, eng en stil,
waar ongelukkige schepselen rondwaren als schimmen.
Psoas was zijn naam, en hij was mijn vriend.

10

'Muze, ben je hem vergeten?' (1): Ik kan je boven aan de trap zien staan, een schaduw in je pyjama met eenhoortjes erop. Je vond het nooit fijn om te gaan slapen. Niet omdat je bang was in het donker. Maar omdat je slaap tijdverspilling vond. Waarom bewusteloos zijn en niets meekrijgen als je ook wakker kon zijn en plezier kon maken? Het was altijd hetzelfde ritueel.

'Hup Helen, je bed weer in,' zei ik altijd.

'Nee,' antwoordde je beslist.

'Het is laat. Je moet slapen.'

'Wil ik niet.'

'Je bent moe.'

'Niet waar.'

'Waag het niet naar beneden te komen, jongedame.'

'Je moet me een verhaal vertellen.'

'Ik ben aan het werk.'

'Je bent altijd aan het werk.'

'Dat is niet waar.'

'Waar is mama?'

'Aan het werk. Ze moet overwerken.'

'Zie je wel. Jullie zijn altijd aan het werk.'

'Dat is niet waar. Terug je bed in, jij.'

‘Eerst een verhaaltje.’

‘Terug naar bed.’

‘Ik ga niet terug naar bed.’

Stilte.

‘Eén verhaaltje maar, toe,’ smeekte je dan.

‘Vooruit dan. Kom maar bij me zitten.’

Je won altijd. Maakt dat me een slechte vader? Maar als ik van die duidelijke grenzen stelde die je volgens ouderschapstrainingen altijd moet stellen, stampte je woedend de trap op, en een minuut later hoorde ik je dan van ver weg zeggen: ‘Ik slaap niet,’ en een minuut later: ‘ik slaap niet’ en weer een minuut later: ‘ik slaap niet,’ en zo maar door en door, als een keffend hondje. En als dat dan ophield, en het was stil en ik sloop naar boven, heel tevreden met mezelf omdat ik zo’n geweldige vader was, dan zat je me meestal in bed op te wachten met wijdopen ogen, starend in de nacht. Had je me eenmaal met succes in je val gelokt, dan keek je me – kleine heks die je was – dreigend aan en siste: ‘Ik slaap niet’ – en dan schoot ik weer uit mijn slof. En als ik besloot het uit te zitten en zowel je gejengel als je stilte negeerde, dan kwam je uiteindelijk weer naar beneden en begon alles van voor af aan.

Dan kon ik je net zo goed een verhaaltje vertellen. Je kroop tegen me aan op de bank, altijd heel knus, en soms haalde ik een boek tevoorschijn (ik vond het heerlijk je voor te lezen), maar meestal improviseerde ik wat op een Griekse mythe: o, die

beproevingen van Dafne op de vlucht voor Apollo, eerst veranderde ze in een mol, toen in een rots, toen een octopus, een adelaar, totdat ze besloot voor de laurierboom te gaan. Of ik verzon zomaar wat (herinner je je nog het verhaal van Groentje, de verdwaalde tand die op een ochtend wakker werd aan de oever van de rivier de Limpopo?) totdat ik je slap voelde worden wanneer je in de spreekwoordelijke armen van Morfeus viel, zo kreeg een verhaal voor elkaar wat een vader niet lukte.

Maar op deze avond in juni waarmee ons verhaal begon, werd de gebruikelijke gespannen stilte voor het slapengaan, terwijl wij elkaar woedende blikken toewierpen als vechtersbazen vlak voor de aanval, jij op de trap, ik aan mijn bureau, onderbroken door een heldere, doordringende ping uit mijn computer. Ik keerde me om naar mijn scherm.

‘O! Helen, kom gauw!’

Jij stormde de trap af. Jij was erbij toen ik dat mailtje uit Oxford voor het eerst las. Jij deelde in mijn vreugde (we schreeuwden en joelden, we deden de vogeltjesdans, je ging veel te laat naar bed), we waren ons geen van beiden echt bewust van wat dit te betekenen had: dat ik bij jou weg zou zijn. Jij begreep alleen maar dat ik echt gelukkig was.

‘Psoas was zijn naam’ (1): Nog nooit heeft zoiets kleins zoiets groots weten te redden. De hele *Psoas* zou ons ontgaan zijn zonder die ongebruikelijke Oudgriekse naam.

'Als ik hem bezing' (5): Ik was de dolgelukkige en onverwachte ontvanger van een beurs die mij van mijn academische Pluto op de Canadese prairie wegplukte om me als een komeet naar de oogverblindende zon van de Universiteit van Oxford te sturen.

Bij het ontbijt zette je moeder, mama, mijn vrouw Gail, haar koffie neer, legde haar telefoon weg en vroeg: 'Zit je me nou voor de gek te houden?'

'Absoluut niet,' antwoordde ik. 'Ik heb hem gekregen. Voor een heel academisch jaar, alle onkosten vergoed: reizen, kost en inwoning, collegegeld en bijkomende kosten, álles.'

'Je zei dat je geen schijn van kans maakte.'

'Het leek inderdaad kansloos. Maar er kwam een extra potje vrij, daarom kwam het bericht ook zo laat.'

'Nou, gefeliciteerd, dat is geweldig. Maar nu moeten we er wel echt over gaan nadenken. Hoe moet dat met Helen? Wie gaat er voor haar zorgen?'

'Ik hoopte dat jij verlof zou kunnen krijgen en dat we met z'n allen naar Engeland konden gaan.'

'Ze gaan me nooit een heel jaar verlof geven.'

'Dit is een ongekende kans voor mij – voor ons. Ik ga met Franklin Cubitt werken, een van de meest vooraanstaande geleerden ter wereld op het gebied van de Oxyrhynchus-papyri.'

'De wát?'

‘Oké, ik houd het kort: Toen...’

‘Ik voel een college aankomen.’

‘Wacht nou. Het is echt heel interessant. Toen Alexander de Grote stierf in Babylon in 323 voor Christus, op de terugweg van zijn wonderbaarlijke, tien jaar durende tocht van Macedonië naar India, werd het door hem opgebouwde rijk verdeeld onder zijn generaals. Ptolemaeus, ook een Macedonische Griek, kreeg het Egyptische deel, dat hij vaardig bestuurde. HELEN, KOM NAAR BENEDEN. HET ONTBIJT STAAT KLAAR! De Ptolemeïsche dynastie duurde driehonderd jaar. Die kwam vooral tot grote bloei in Alexandrië... De vuurtoren van Alexandrië, een van de zeven wereldwonderen, werd gebouwd door zijn zoon Ptolemaeus II, en de grote bibliotheek van Alexandrië stond vol met Griekse boeken. Het was aan Alexander de Grote te danken dat de taal en cultuur van de Grieken zich heeft verspreid over de hele oostelijke mediterrane wereld, vandaar dat er Griekstalige Egyptenaren en Griekstalige Joden zijn, mensen die in twee werelden leven. Vandaar dat de Evangelieën in het Grieks zijn geschreven. De Griekse cultuur verspreidde zich tot in alle...’

‘Oké, ik hoor dat je enthousiast bent, maar we moeten er zo vandoor.’

‘Ja, weet ik. Nog een minuutje... en die cultuur kwam dus ook terecht in een niet onbelangrijke stad ten zuiden van Caïro, Oxyrhynchus. Oxyrhynchus had iets bijzonders. Anders dan alle andere Egyptische steden lag deze stad niet direct aan de Nijl maar aan een zijarm, de Bahr Yussef. Dat betekent dat Oxyrhynchus nooit door Nijlwater

werd overstroomd en het regent er ook nooit, echt nooit, dus toen de Bahr Yussef opdroogde, kreeg de stad geen water meer. Helen, ahornsiroop of bruine suiker in je pap?’

‘Bruine suiker. En yoghurt.’

‘Mag ik alsjeblieft bruine suiker en yoghurt. Eet op. Snel daarna trokken de mensen er ook weg, en al het leven in Oxyrhynchus kwam tot stilstand, zelfs de micro-organismen die zorgen voor afbraakprocessen. Vuilnis op de gemeentelijke stortplaats bleef precies zoals het was, volkomen droog en onaangetast. En tussen de vele dingen die de Oxyrhynchiërs zo’n zevenhonderd jaar lang hebben weggegooid, tot ongeveer 500 na Christus, zaten rollen papyrus die zo volgeschreven waren dat ze nergens anders meer voor gebruikt konden worden. Papyrus...’

‘Dat is toch zo’n miereneter...?’

‘Je denkt aan de tapirus, liefje. Ik vraag me af hoe een Griekse mythe over de tapir zou gaan. Daar moeten we eens over nadenken. Papyrus is een soort papier gemaakt van Egyptisch moerasgras. Een enorme hoop Griekse geschriften, aan twee kanten beschreven, lag verborgen onder het zand van Oxyrhynchus totdat twee Britse papyrologen, Bernard Grenfell en Arthur Hunt, ze in 1896 toevallig ontdekten. Drink je melk op. Het is een van de belangrijkste archeologische ontdekkingen in Egypte, eerlijk gezegd belangrijker dan het graf van Toetanchamon. Zes drukke winters lang (want ’s zomers was de hitte ondraaglijk) werkten Grenfell en Hunt aan de opgraving. Wat ze vonden was fantastisch. Het lag daar allemaal op de vuilstort van de

stad: rekeningen, testamenten, verzoekschriften, officiële correspondentie, rechtbankverslagen, veel persoonlijke brieven, en ook literatuur, deels onbekend. Grenfell en Hunt stuitten op een prachtig gedicht van Sappho in het vulsel van een gemummificeerde krokodil. En nog verbazingwekkender, ze vonden spreuken van Jezus, sommige nog onbekend, uit het evangelie van Thomas. Wat je krijgt... wacht!

Ik stak mijn hand omhoog. Gail wilde me weer onderbreken. 'Ik ben bijna klaar. Wat je uiteindelijk krijgt door deze duizenden inkijsjes is een volledig beeld van een oude stad en haar inwoners. Deel 1 van de *Oxyrhynchus Papyri* werd in 1889 gepubliceerd. Deel 87 kwam uit in 2023. Er worden nog minstens dertig delen verwacht. Ik hoop er als auteur aan bij te dragen.'

'Oké, professor Donne, ik snap het. Maar hoe zit het met je lijkverminderingen in de *Ilias*? Wat heeft dit allemaal te maken met Homerus en jouw proefschrift? Wat zegt Gordon ervan?'

'Nou, die Griekse papyri blijken een hele hoop Homerus te bevatten. Hij was verreweg de populairste schrijver van die tijd. De eerste bestseller ooit. Wat Gordon, onze Gordiaanse knoop aangaat, in een kleine faculteit van een kleine universiteit als de onze heeft iedere ezel meer dan één kar te trekken. Mijn uitgebluste promotor zei wat hij altijd zegt: "Zorg gewoon dat je iets te melden hebt." Ik geloof niet dat het hem iets uitmaakt wat ik dit jaar doe. Hij...'

Gails mobiel deed pling.